

BAZI ÇAĞDAŞ MÜSLÜMANLARIN NAZARINDA HADİSİN OTORİTESİ -Mevdudî'nin Hadis Anlayışı-^(*)

THE AUTHORITY OF THE PROPHETIC HADITH IN THE EYES OF SOME MODERN MUSLIMS

CHARLES J. ADAMS
PROF.DR. MCGILL ÜNİVERSİTESİ, KANADA

ÇEV: NEDİM ALPDEMİR

İslam üzerine çalışan herkes, topluca Peygamber'in Hadisleri olarak bilinen, Hz.Muhammed'in söylediklerine, yaptıklarına ve onaylarına dair rivayetlerin, müslümanlar arasındaki dini otoritenin geleneksel yapısında temel bir yere sahip olduğunun farkındadır. Modern dünya içindeki İslam topluluğunun mevcut durumuna ve geleceğine ilişkin yaygın tartışmada, dini nüfuzun doğası, faaliyet alanı ve araçları, merkezi konular arasında yer alagelmıştır. Bir yandan kendilerini besleyen kültürle sürekliliği temin ederken kimliklerini koruma gereksinimi, öte yandan hayatta kalmanın bir koşulu olarak modern ortamlara ayak uydurmanın acilen gerekliliği arasında hırpalanan müslümanlar, Klasik ve Orta Çağa ait İslami sistemlerin inşa edildiği kaynakları ve ilkeleri yeniden gözden geçirmeye zorlanmışlardır. Bu sistemler sosyal ve politik teorilerinde dine merkezi bir yer vermekte mutabık kalmışlardır. Tarihi boyunca İslam toplumu kendisini, dini bir teslimiyet temeli üzerine inşa edilmiş ve mesîhi (kendini kurtarıcı sayan) bir dini misyonun taşıyıcısı olarak görmüştür. Modern durum, değişime ve reforma yönümlük karşıkönülmez ve çok çeşitli dürtüleriyle sonuçta, derin ve esaslı türden dini soruların, ister istemez ve kaçınılmaz olarak, türemesine sebep olmaktadır. İslami mirasın hangi yönleri onun aslı, vazgeçilmez öğelerini oluşturur ve insanın, İslami sosyal bünyede tasarlanan değişimlerin dinsel meşruiyetine ve doğruluğuna karar vermekte kullanacağı kriterler nelerdir? İnsan İslami kimliğin sınırlarını tamamen dağıtmaksızın sosyal ve entellektüel dönüşüme prim vermekte ne kadar ileri gidebilir ve eğer müslüman kalmak istiyorsa yapmaması gerçeken şey nedir? Bu sorular ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden günümüze değin müslüman yazı-

nında çokça tartışılmış olup bugün de pek çok İslami rejim ve ülkenin artan sekülerliğine karşın milyonlarca müslümanı ilgilendirmeye devam etmektedir. Peygamberin hadisleri, dinsel otorite hakkındaki bu çağdaş tartışmada bulunan başlıklardandır. Geçmişte hadisler müslümanlar için kağıt başvuru mercilerinden biri olmuşlardı fakat, modern zamanların değişen şartlarında önemleri ve kullanım yerleri (kullanışlılıkları) giderek artan oranda sorgulanagelmıştır. Bu makalenin amacı, seçkin bir çağdaş müslüman siyaset yazarının hadisnin rolünü değerlendirme şeklini mütalaa etmek ve hadislerin bir rehberlik kaynağı olarak süregiden kullanımını için geliştirdiği kuralları, imalarıyla birlikte, ayrıntılı olarak göstermektir.

Kendisiyle ilgileneceğimiz modern sima, bugünün Pakistanında en bellirgin ve etkin dinsel organizasyonun kurucusu ve baş temsilcisi olan Ebu'l-A'la Mevdudî'dir.¹ Mevdudî dinsel bir siyaset yazarı ve reformcu olarak meslek hayatının erken dönemlerinde, ki o zamanlar iyi tanınan Tercumanu'l-Kur'an dergisinin editörü ve baş yazarı olup henüz Cema'at-ı İslami adındaki organizasyonu kurmamıştı (kuruluşu 1941), altıktadaki müslümanların ve İslam toplumunun durumunu tartıştığı bir dizi makale yayınladı. Özellikle de dinsel sınıfın İslami gerçek doğası uyarınca korumada ve zaruri olan liderliğin kazanımında gösterdiği başarısızlıkta suçlayacak çok şey buldu. Ona göre, İslam'ın anlamının hatalı ve çarpık anlaşılmasının sonucunda ve toplum hayatındaki

¹Essays on Islamic Civilization (Ed. Donald P. Little), Leiden, 1976, pp. 25-47.

²Mevdudî hakkında biyografik bilgiler ile düşüncesi ve politik tavırlarının bir betimlemesi Donald Smith, ed., South Asian Politics and Religion (Princeton, 1966), s.371-398 adlı kitabın 17. bölümünde bulunabilir. Okuyucu ayrıca, bu kitaptaki dipnotlarda yer alan diğer çalışmalara da bakabilir.

gayret ve dinçlik yoksunluğundan dolayı, doğası itibarıyla gerçek İslam'ın dayandığı (İslam'ın temelini oluşturan) şeylere ters, kökü İslam'da olmayan değer ve fikirler, toplumun genç kesimine yönelik ciddi saldırılar yapmaya başlıyordu. Bu eğilimi dengelemek için Mevdudî, temel konuların doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamak amacıyla İslam düşüncesinin asli özelliklerinden bazılarını tartışmanın şart olduğunu hissetti. Bu kaygı onu Tercumanu'l-Kur'an'da nebevî hadislerin rolü ve hayata uygulamalarında izlenecek en uygun yol ile ilgili makaleler yayınlamaya itti.² Bu makaleler ve özellikle dinsel temalara hasredilmiş yazıları arasında yer alan diğer makaleleri Mevdudî'nin temel kanaatinin, Müslümanların bütün hastalıklarının sebebini dinlerini ihmal etmelerinde yattığı ve bu problemlerin çözümünün İslam'ın tüm saflığı ve kuvvetiyle eski haline kavuşturulmasından geçtiği yönünde olduğunu gösterir.

"Hadis awr Qur'an" adlı makalenin arka planında Hindistan müslümanları arasında, asla fazla güçlü olmayan, kategorik olarak müslümanların sonraki kuşakları için Peygamberin sözlerinin otorite ve önemini reddeden bir grubun varlığı yatar. Bu tür görüşler Hindistan'da ondokuzuncu yüzyılda belirdiler ve öncelikle şahıs, kurum ve diğerlerinden günümüze kadar teşvik gördüler.³ Hadis Karşıtlarının, ya da bilinen isimleriyle Munkirîn-i Hadis'in, gösterecek güçlü delilleri var. Bize ulaşmış olan hadis malzemelerinin aslına uygunluğu fikrine karşı tarihsel ve metodolojik temelli kanıtlar topluyorlar, bazı hadis rivayetlerinin peygamber ve ashabına ahlaki iftiralar atıyor izlenimi vermeleri karşısında şiddetli tepkiler gösteriyorlar ve kendi görüşlerince bazan mantığın açık ilkelerine ters düşen hadis malzemelerinin değerini sorguluyorlar. Çağdaş düşünce ve polemikte bu ögeyi (hadis karşıtlığı) besleyen güç Mevdudî'yi ortaya çıkaran kuvvetle aynıdır; o güç de çağımızın değişen gereklerine meşru bir adaptasyona izin verecek malzemelerin, toplumun mirasında aranıp bulunmasına yönelik psikolojik dürtüdür. Her birinin mustakil duruşu keskin bir zıtlık arz ediyorsa da, "hadis inkarcıları" ile Mevdudî'nin motivasyonları benzerdir; İslami sistem içindeki esnekliğin, ki süregiden çağlarla İslam'ın kesintisiz bir şekilde birbirleriyle "ilgili" kalmalarını garanti altına alacak bir esnekliktir bu, temellerini keşfetmek. Her birinin bu amaca ulaşması, ortaçağ İslamında sahip olunan din-

sel otoritenin telakkilerinden, en azından bu telakkileri anladıkları kadarıyla, belli bir oranda sapmaları anlamına geliyordu. Özelleştirmek gerekirse, Mevdudî'nin makalesi için tahrik oluşturan şey, kendisini Haqq-go (Hakkın sözcüsü) şeklinde stilize eden bir yazar tarafından "Men Munkir-i-Hadith Kion Hua" (Neden Hadis inkarcısı haline geldim) başlığıyla kaleme alınan, Armistar'da Daftar Ummat-i İslam adındaki grubun yayınladığı bir yazıydı.⁴ Mevdudî Haqq-go'nun tezini Hadis probleminin ayrıntılı bir mütalaaı olarak tanımlar ki O'na göre bu mütalaa Munkirîn-i Hadith grubunun argümanlarını inceleyen ve Kur'an'ın Müslümanlar için tek başına yeterli olduğu, Hadisin bir otorite kaynağı olarak ele alınamayacağı sonucuna varan bir mütalaaadır.⁵

Mevdudî kendi hadis savunusunu birkaç değişik yönden kurar. Hadise karşı yapılan en güçlü ithamların tarihsel irdelemelere dayandığına işaret ederek buna rağmen, bu tarihsel oranın yüksek bilgilerin otoritelerini sarsmaya çalıştıkları nebevî hadislerden çok daha dayanaksız ve çok daha az güvenilir olduklarını iddia eder. Hadis en azından bir senede, doğruluğunun bir tür ispatına, sahiptir fakat aynı şey sırf iddialar düzeyinde bir değer ola-

²İlgi duyduğumuz iki makale, "Hadis inkarcılarının düşünsel konularına kritik bir bakış" altbaşlığını taşıyan ve Tercumanu'l-Kur'an dergisinin Haziran, 1934 sayısında yayınlanan "Hadith awr Qur'an" ile aynı derginin Mayıs 1937 sayısında yayınlanan "Maslak-i İttidal" makaleleridir. Her iki makale de, Mevdudî'nin kaleminden çıkan makalelerden yapılan ve Tefhimât adıyla anılan derlemelerin değişik versiyonlarında bir kaç kez yayınlandı. Bu yazıda kullandığımız versiyon, İslamic Publications Limited tarafından Lahor'da 1965'te yayınlanmıştı ve ilginç bir çeken makale, bu çalışmanın 1. cildinin 318-370. sayfalarında bulunmaktadır. Mevdudî'nin geçmişe ait makalelerinin orijinal olmayan baskılarını kullanmada sık sık bir problemle karşılaşılır çünkü bazen bu makaleler sonraki basımlar için detaylar verilmeden düzeltilip değiştirilirler. Buna rağmen, bu makalelerin metin içeriklerinin tarihini tarama yönünde herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Bu durumda makalelerde işgal edilen konum Mevdudî'nin düşünsel evrimi boyunca esasen aynı kalmış ve bu kadar yakın zamanda yeniden basılmalarının kanıtlandığı üzere bugün de O'nun düşüncesini temsil etmek için ele alınabilir.

³Hindistan İslam düşüncesinin bu unsurunun bildiğim en iyi tarihi, Raja F.M. Majid tarafından, 1962 yılında McGill Üniversitesi'nin İslami Araştırmalar Enstitüsü'ne sunulan ve "Ghulam Jilani Berq; Müslüman 'Rasyonalizmi' hakkında bir Çalışma" ("Ghulam Jilani Berq; A Study in Muslim 'Rationalism'") başlığını taşıyan yayınlanmamış M.A. degree tezidir.

⁴Doğu Pencap'taki Amritsar hadis karşıtı düşüncelerin ilk olarak kendini belli ettiği ve belli oranda izleyici bulduğu yerlerden biristiydi.

⁵Tefhimât, s.318.

bilen erken dönem tarihsel dökümanlar için söylenemez. Eğer hadislerin otantikliği bu kadar kolayca alt üst edilebilecekse o zaman bütün tarihsel bilgi külliyatı aynı silahın tahribatına ziyadesiyle maruz kalabilir. Eğer insan Peygamber'e yakın olan takvalı ilk müslümanların, O'na atfederek hadis uydurabileceklerine inanabilecekse, o zaman neden Taberi, İbn Esir, İbn Haldun ya da diğer tarihçilerin eserlerinin oluşturduğu bütün külliyatın da uydurulmuş olabileceğini düşünmesin? Buhari'ye, Müslim'e, Ebu Davud'a hatta İmam Malik'e, Ebu Hanife'ye, Şafii'ye ya da Hasan el-Basri'ye inanmayan biri neden Von Kramer'i güvenilir bulsun?⁶

Bundan başka, Mevdudi, Haqq-go'nun yazdığı türden şeylerin İslam'ı iyi tanımayan insanlar üzerindeki potansiyel etkisinin düşünülme zorunda olduğu tezini öne sürer. Bu teze ve bir önceki teze ilintili olarak hatırlanmalı ki, Mevdudi İslami bir bakış açısına zaten kurulmuş Müslüman okuyucuya hitaben Urdu dilinde yazıyordu; makalesi Hindistan'daki topluma-özel tartışmanın bir türünü oluşturmaktadır ve dışarıdakileri ikna edici terimlerle ifade edilmiştir. Mevdudi der ki, İslamı öğrenmemiş biri Haqq-go tarafından, Peygamber'in ölümünden sonraki elli yıl içinde Müslümanların ona karşı isyan ettiğini, kendi fikirlerini O'nunkilerle değiştirmeye başlayıp bunları İslam diye adlandırdıklarını düşünmeye yönlendirilebilir. Yine birisi, orijinal İslam'dan hiç bir şeyin korunmadığını düşünebilir ki bu takdirde onu risaletin varlığını ve Kur'an'ın vahyini sorgulamaktan ne alikoyabilir? Haqq-go ve onu izleyenlerin İslam aleyhtarlarının eline verdiği türden silahlar, iman için, hadis literatüründen gelen herhangi bir şeyden yüzbin kez daha tehlikelidir.⁷

Hadis'e karşı saldırısını kurarken Haqq-go'nun seçtiği perspektif de eleştiriyeye muhtaçtır. Mevdudi, karşıtlarının Hadis kitaplarını, mümkün doğruluk ve özgünlüklerine kapalı gözlerle sadece içlerindeki yanlışları bulmak üzere okuduklarına önemle işaret eder. Eğer bu yöntemle okunursa Kur'an'da bile bazı hatalar görülebilir.⁸ Yoksa bu kadar kafırın Kur'an'ı okudukları halde hala küfürlerinde sebat ettikleri gerçeği başka türlü nasıl açıklanabilirdi. Bu fenomen ancak Kutsal kitaptaki gerçekliği gör-

mek konusudaki isteksizlikleri ve onda hata görmeye şartlanmışlıkları olarak anlaşılabilir.

Haqq-go'nun yürüttüğü çeşitli tezlerin detaylı olarak cevaplandırılmasının mümkün olduğuna inanmasına rağmen, Mevdudi, böyle yapmayı uygun bulmaz. Bunun yerine, makalenin geri kalan kısmını Usulu'l-Hadis adını verdiği belli ilkelerin tartışılmasına tahsis eder. Karşıtlarının bu ilkeleri reddettiğinin bilgisiyse, onları bir kez daha ortaya sunmaktan fazla bir şey elde edeceğini ümit etmiyordu; ancak bunu karşıtlarının kanaatlerini sarsmak, yönlendirmek için yapıyordu. Bunun tümüyle boş bir şey olmadığını hissediyordu, çünkü "hadis inkarcılarının" motivasyonları doğru ve sağlıklıydı; hataları ya kapasitesizliklerinden ya da inatçı bir muhalefet izlemiş olmalarından kaynaklanıyordu.⁹ Bu ince nokta Mevdudi'nin kendi faaliyetleri hakkındaki kanaatinin anlaşılabilmesi için çok önemlidir ve toplumdaki diğer unsurlarla ilişkileriyle ilgili ipuçlarını bir hayli ifşa etmektedir. Düşünce ve meslek hayatı boyunca belli bir fırka veya mezhebin bağnaz bakış açısının sınırlarına hapsolmaya şiddetle direnmiş, tam tersine gerçek bir İslami toplumun yeniden doğması için, pratik hayat ve akidedeki farklılıklar üzerindeki tartışma sürüp gitse bile, müslümanların her çeşidiyle işbirliğinin mümkünlüğü ve zorunluluğunda ısrar etmiştir.

Bu ilkelerin ilki şu soruyla ele alınabilir: Hakkı içeren kitabı her bireye ayrı ayrı gönderebileceği veya insan yerine doğaüstü varlıklar kullanabileceği halde "Niçin Allah vahyi peygamberlik kurumu aracılığıyla gönderdi?". Cevap, Peygamberlerin yaşamlarıyla kendi toplumlarına, insanlığın vahiy hakkında yanlış anlamalara ve çelişkilere düşmelerini önleyecek bir örnek sunmaları gerçeğinde yatıyor. Melekler ya da diğer doğaüstü varlıklar bu kadar etkin bir şekilde bu işlevi yerine getiremezler çünkü bizim beşerî tabiatımızı paylaşmazlar. Bu nedenle Allah hikmetiyle, vahiy ve peygamberlik kurumunu bir ikili oluşturacak şekilde birleştirmeyi seçmiştir. Peygamberlerin bu konumu bizzat Kur'an'da açıktır ki muhtevası Müslümanların sadece Allah'ın sözüne uymalarını değil tersine itaatlerini üç

⁶A.g.e., s.323.

⁷A.g.e., s.323.

⁸A.g.e., s.323.

⁹A.g.e., s.324.

şeye sunmalarının gerekliliğini içerir: Allah'ın Kitabı, Peygamber, kendilerinden olan Emir Sahipleri. Bundan anlıyoruz ki tek başına Kur'an'a itaat yeterli değildir ve fakat Peygambere itaat ve onun örnekliliğini izleme yükümlülüğüyle birlikte düşünülmelidir. Peygamberin bu rolünü inkar etmek isteyen kimse kendisini Allah'ın, kulları üzerine zorunlu (farz) kıldığı birşeyden muaf tutmaya yeltenmektedir.¹⁰

Eğer vahiy ile peygamberliğin ayrılmazlığı tasdik edilirse, o zaman ikinci ilke, Peygamberin sadece yaşadığı süre içerisinde çağdaşları tarafından mı izlenmesi gerektiği yoksa aynı zamanda sonraki çağlar için de bu zorunluluğun geçerli olup olmadığı sorusundan doğar. Mevdudi, hem rasyonel mantık ilkeleri hem de Kur'anî kanıtların sunduğu görüş açılarıyla Muhammed'in peygamberliğinin ondan sonraki bütün zamanlar için geçerliliğinin açık olduğu yolunda güvence verir. O'nun (Peygamber'in) irtibatı sadece bir nesille sınırlandırılmamış aksine bütün zaman ve mekânlardaki insanlara kadar uzanmıştır.

Mevdudi bu noktadan hareketle peygamberlikle vahiy arasında, İslami düşüncede sık sık ima edilen ama bu derece dolaysız ve kesin bir biçimde nadiren dile getirilen ilişkiyi destekleyici bir tez ileri sürer. Nebvi örneğin vahyin anlamının garantörü, onun (vahyin) vahiy olarak kabul edilmesinin vazgeçilmez şartı olduğuna yürekten inanır. Kendi ifadesiyle "Eğer peygamberin örnekliliği oracıkta durmasaydı, eğer Allah'ın peygamberi'nin ahkamı korunmuş olmasaydı, eğer Peygamberin sirtinde bulunan bu katışıksız rehberlik kaynağı kurulmuş olsaydı, o zaman sadece Allah'ın kelimeleri tek başına dünyaya rehberlik edemezdi. Bu doğrudur çünkü peygamberliğin süregelen etkileri (âsar) tamamen silinmiş olsa, Allah'ın kitabı sanki peygambersiz gönderilmiş gibi olurdu."¹¹ Yukarıda gösterilmiştir ki peygamberlik ve vahyin herbiri ötekini karşılıklı olarak gerektiren tefrik edilemez kavramlardır; nebevi örnekle kesintisiz bir münasebetin ve itaat etme durumunun mevcudiyetini inkar etmek, aslında, bunların arasını ayırmak demektir ve bu kabul edilebilir bir şey değildir. Böyle bir konum İslam'ın varlıklarla ilgili tasavvuru içerisinde peygamberin şahsına, İslami teolojik doktrinlerin O'nun şahsının rolünü önemsemeyen alışılmış tanımlamalarının tamamen tersine, çok yüksek bir önem verildiğini ima

eder.¹² Burada bize, nebevi örneğin; yani hadisin, öneminin inkar edilmesi halinde, vahyin insanoglu için bir anlam ifade etmeyeceği ve kendi vahyi karakterinin doğruluğunu belli edemeyeceği söyleniyor. Hadis, böylece bizzat vahyi destekleyen bir temel taşı haline gelir. Eğer hadisler reddedilir veya atılırsa, kimse vahyin hakikaten vahiy olduğunu bilmeye ya da vahye karşı güven duymaya bir yol bulamazdı. Bu, hadis hakkındaki Müslüman düşüncesinde tekrarlanan ama aynı zamanda nadiren dikkat çeken bir temadır.

Usulu'l-Hadis'in üçüncüsü hadis malzemelerinin bize kadar ulaşma yoluna ilişkindir. Mevdudi'ye göre, samimiyetle kabul edilmesi gereken bazı problemlere rağmen bu yol güvenilir bir yoldur. Peygamber henüz hayattayken ne tamamen Kur'an hakkında konuşmakla meşgul oldu ne de kendisini böyle bir şeyle sınırlamaya yeltendi. Aksine, muhataplarına ısrarla anlatarak uygulamaları göstererek, söz ve fiilleriyle anlamını örnekleyerek davası uğrunda propaganda yapmıştır. Bütün bu olayları kaydetmek için bugün sahip olduğumuz modern aygıtların hiç biri o gün mevcut değildiyse de, bu olaylar peygamberi çevreleyen insanların hafızalarında özenle korunmuşlardı. Gelişmiş bir ezber kabiliyetinin etkin bir kullanımı bir takım Doğu toplumlarında oldukça ileri bir düzeydedir ve Mevdudi, Hz. Muhammed'in çağdaşı olan Arap'ların bu konuda hassaten uzmanlaşmış olduklarını iddia eder. Hz. Muhammed'in sıradan bir insan değil, bir lider, kutsallık halesiyle çevrelenen bir insan olduğu hatırlanmalıdır. Bu şartlarda insanlar, kendisine özel bir dikkat gösterecekler, söylediği ve yaptığı herşeyi kaydetmekte azami gayret sarfedeceklerdir. Bu yolla, Peygamber'in ümmetinde O'nun sünnetine yönelik canlı ve süregiden bir duyarlılık durumu oluştu. Mevdudi'ye göre bu sürecin geçerliliğinin kanıtı, bu durumun halen Doğu'da insanların hürmet gösterdikleri dini

¹⁰A.g.e., s.327.

¹¹A.g.e., s.329.

¹²Burada zımnen ima edilen problemin anlaşılması için. W.C. Smith'in, James Kritzeck ve R. Bayly Winder tarafından yayınlanan The World of Islam (İslam Dünyası) (Londra, 1959) kitabının 47. sayfasında bulunan "Some Similarities and Differences between Christianity and Islam: An Essay in Comparative Religion (Hıristiyanlık ile İslam arasındaki bazı benzerlikler) adlı makalesi ile Tor Andrae, Die Person Muhammads in Lehre und Glauben seiner Gemeinde (Stockholm, 1918) adlı eseri, Muhammed'in değerlendirilmesi ve O'na atfedilen ehemmiyet açısından karşılaştırmız.

şahsiyetlere yönelik tavırlarında fiili olarak gözlenebileceği gerçeğidir.

Mevdudî, Irak ve Suriye'de olduğu gibi yerel görüş açılarını yansıtan bazı temel unsurların hadis malzemesine sokulduğunu inkar etmeye yeltenmez; Hadislerin uydurularak Peygamber'e atfedildiğine de itiraz etmez.¹³ Bütün bunlar tarihte sabittir. Yine de bundan, bütün hadislerin güvenilir olduğu, onları aktaran bütün müslümanların da münafik ve güvenilirmez yalancılar olduğu sonucu çıkar mı? Mevdudî'nin görüşüne göre böyle bir çıkarsama aşırı ve gerçekçesizdir; en fazla söylenebilecek olan şey, birinci yüzyılda oluşturulan hadis külliyyatının sahih ve sahih olmayan hadislerin bir karışımından ibaret olduğudur.¹⁴

Buna rağmen bu mahzurlu durum bile, müslümanların hadisten tümüyle yüz çevirmelerinin ve Peygamberliği reddetmelerinin sebebi olamaz ve nitekim öyle de yapmadılar. Aksine doğru ve yanlışın ayırılabilmesi amacıyla, hadislerin değerlendirilmesine yönelik bir bilimsel yöntem geliştirerek bunu mükemmelleştirdiler. Bilinen bu bilim, bir rivayet, diğer esmau'r-rical, üçüncüsü de dirayetle¹⁵ ilgilenen üç kısımdan müteşekkildir. Peygamber hakkındaki bir rivayeti araştırma konusunda bu üçlü süreç en garazkar ve kuşkucu eleştirilerin bile isteyebileceği tüm teminatları sağlar; Mevdudî açıkça bunun tarihi bilgilerin doğruluğunu kanıtlama konusunda şimdiye kadar dünya tarihinin şahit olmuş olduğu en kapsamlı ve etkin girişim olduğunu vurgular. Dahası bu araştırma yöntemleri yalnızca geçmişe ait değil fakat bugün bizim için de geçerli yöntemlerdir.

Dolayısıyla Hadis inkarcılarının argümanları esas itibarıyla ikidir: 1- Hadis zaruri değildir. 2- Hadis güvenilir değildir. Bu üçüncü ilkeyi tartışmasıyla Mevdudî bu argümanların hepsinin cevaplanmış olduğunu ve İslam'ın dinsel otorite yapısında hadisin yerinin kanıtlanmış olduğunu düşünür.

"Qur'an awr Hadith" isimli incelemesi Mevdudî'nin kendi analizinden ortaya çıkan bir sorunun mütalaasıyla sona erer. Mevdudî, en azından bazı asılsız ve uydurma rivayetlerin hadisler içerisinde kendilerini yer bulabileceğini teslim ettiğinden ve ayrıca her rivayet veya ravi hakkında tamamen doyurucu malumatın elde edilemeyeceğini kabul ettiğinden, hadis malzemelerinin çoğunun sahihliğinin kesin değil muhtemel (zanni) olduğunu kabul etmekten

başka seçenek bulamamıştır. Muhalifleri arasından daha kuşkucu olanların birçoğu aynı olgularla karşılaştıklarında bu hadislerden sadece birbirini doğrulayan birçok kanalla (mütevattir) bize ulaşan görece küçük bir oranı, yani daha fazla kesinlik iddiası taşıyanları alacak, bize tek bir kanalla (haber-i vahid) ulaşmış olan (hadislerin daha büyük bir kısmını oluşturan)ları ise hemen atacaktırlar.

Mevdudî'nin bu konuma karşı savunusu, zanni olarak elde edilebilen bilgiyi kabul edip ona göre amel etmenin zorunluluğuna dair genel bir tezdır. Bu dünyada bildiklerimizin çoğunu ancak zannilikle biliriz, kesinlikle değil. Eğer herkes yalnızca tamamen kesin olan -ki bu kesinlik aslında kişisel deneyim meselesidir- veya mütevattir hadis tarzında gelmiş bilgiyi kabul etmek ve ona karşı olumlu tavır takınmakta ısrar etmiş olsaydı, yaşam devam edemezdi. Geçmiş hakkında hemen hemen hiç bir şekilde hiçbir bilgimiz olmaz gündelik işlerimiz felce uğradı. Hayat bize her ay belli kararlar verme sorumluluğunu yükler ve bu, tıpkı hükümet işleri veya ticari hayatta olduğu gibi dinsel konular için de geçerlidir.¹⁶ Bu nedenle, bütün hadislerin tümüyle sahih olmayacağı gerçeği, tüm hadisleri atmamıza bir sebep teşkil etmez, böyle yapanlar da hayatlarının başka hiçbir alanında uygulayamayacakları bir aşırılığı dinsel alan içinde icra etmek suçunu işlemiş olurlar. Açıktır ki normal şartlarda insanlar ne kendilerine söylenen herşeyden şüphe ederler ne de kendilerine ulaşan bilgilerin tümüne mutlak olarak inanırlar. İnsanlığının hem entellektüel hem de pratik etkinliklerini genel olarak yerine getirme tarzı bu iki uç noktanın arasında biryerlerde, karar verme yetenek ve deneyimini gerektiren bir orta noktada yer alır. Bu nedenle Peygamber'le herhangi bir ilgisi olan veya ona sadakatla bağlı bulunan herkes hadisleri dikkate almak ve kendisi onlarla yakından ilgilenmek zorundadır. Bununla beraber, hadislerin mutlak ola-

¹³Tefhimât, s.335.

¹⁴A.g.e., s.336.

¹⁵Yani, Bunların birincisi rivayet zincirlerini, bunları oluşturan bağlantıların sürekliliğini ve sağlamlığını test etmek için inceledi; ikincisi tek tek hadis rivayetleri hakkında, onların kişilikleri ve güvenilirlik düzeylerinin değerlendirilmesine bir temel hazırlamak üzere, biyografik bilgi sağladı; üçüncüsü ise bir hadisin içerdiğini ve genel olarak onun nebevî öğretilerle uyum içinde olup olmadığını dikkate aldı.

¹⁶A.g.e., s.342.

rak inkarı şeklinde tezahür eden aşırılığın reddi hiçbir şekilde zıddına, yani hadislerin külliye kabulüne ve onları derleyip muhafaza eden şahsa körü körüne uyma (taqlid) tavrına denk değildir.

Mevdudî "orta yol" temasını, bu başlığı taşıyan makalesinde ele alır. Amacı, hadislerin reddedilmesi tavrına zıt kutupta yer alan değişik türdeki aşırılıklarda var olan hataları teşhir etmektir. Bu incelemede takınılan tutum, diğer yazıya oranla çok daha nazıktır. Önceki incelemesinde Mevdudî, İslami gelecekte bilinmekte olan ve yazıyı okuyanların çoğunluğu tarafından büyük bir takdirle karşılanacak bazı şeyleri savunarak, hadis değerini desteklemiş oluyordu. Okuyucularının çoğunluğunun zaten bildiği ve inandığı şeyleri tekrar ettiğinden sonuçta argümanlar keskin ve zorlayıcı bir ilgiden yoksun kalıyordu. "Maslak-ı İttidal" de ise aksine, hadis kullanımının sınırlarını belirleyen ve doğrulayan tezleri arayıp soruşturan, kaçınılmaz olarak bir dereceye kadar hadisleri eleştiren bir konumdadır. Bir öncekine oranla görüşleri hakkında daha fazla ifşa edici nitelikte olan bu yazısında Mevdudî'nin tutumuna dikkat etmek gerekmektedir. Bu sempatik-eleştirel tavrı seçmekle O, daha önce de belirtildiği gibi, inkarcıların niyetlerine oldukça yaklaştığını kanıtlar. Toplumun muhafazakarlarıyla kendisi arasında var olan farklar detaylı olarak telaffuz edilmeye başlanır ki bunun sonucunda düşüncesindeki yenilikçi unsur da netlik kazanır.

"Maslak-ı İttidal", toplumdaki daha muhafazakar unsurlarla, özellikle Ehl-i Hadis adıyla bilinen grupla, Mevdudî arasında giderek artan bir dini tartışmaya yol açan bir ihtilaf sebebi haline geldi. Kullanılan dilin tonundan ve hislerin ifade edilmesi için sarfedilen çabadan, Mevdudî'nin muhafazakar muhaliflerine karşı, "inkarcılara (Hadis inkarcılarına ç.)" beslediğinden daha az sıcak hisler beslediğini gözlemek hayli ilginçtir. "Maslak-ı İttidal"ın" yayınlanmasını müteakiben (Tercümanu'l-Kur'an "Resâlu'l-Mesâil" adıyla yayınlanan) yazışma sayfalarında¹⁷ (okuyucu mektupları ç.) Mevdudî, muhaliflerinin kendisini yanlış anlamakta direnme yolunda gösterdikleri inatçı kararlılıklarına hamlettiği katılıkları karşısında asabiyet ve öfke ızhar eder. Tartışmanın harareti oluşu, bize göre, tetkik edilen konuların öneminin altını çizer. Mevdudî sarahaten, geleneksel İslam'da dinsel otoritenin en önemli kaynağının işlev ve kullanımını kesin hatlarla sınırlamaya yönelik teşebbüsleriyle toplumun bünyesinde hassas bir sınırucuna dokunuyordu. Kendisini, İslam'a olan bağlılığını ve toplumun salâhına yönelik istemini paylaşan diğerleriyle samimiyet ve dürüstlük içinde konuşan biri olarak görüyordu. Amaç herkesi, şartların toplumun dikkat alanına zorla soktuğu kayda değer bir sorunla yüzyüze getirmek sonra da çözüme yönelik olarak yol göstermekti. Böyle bir amacı gözönünde bulundurmakla yaptığı analizlere, anlayışlı bir ilginin oluşmuş olabileceği umulabilir, fakat böyle bir şey olacak gibi değildi. Mevdudî ne mezhep taassubunun gücünü ne de dini konularda sık sık açık hakaret (küfür) biçimini alabilen Hintlilerin tartışmaya yönelik eğilimlerini hesaba kattı. Daha temelde, İslam'ın bir bütün olarak dini ve entellektüel yapısının temel taşlarından biri hakkındaki sorunların, dindar müslümanlar nezdindeki kişisel psikolojik ve dinsel ehemmiyetini takdir edememiş görünmektedir. Muhalifleri tarafından açıkça formüle edilmese bile, muhafazakar zihniyet, onun yaklaşımının dinsel otoritenin geleneksel kavramlarının aklı argümanların terzisinde tartıştığını ima ettiğinin farkındaydı. Makalesinin bu başlangıç öncülü, bir süre muhafazakarı uğraştıran bir iddiayı ispat olunmuş farzediyordu, çünkü daha hadis tartışmasına girişmeden önce onların ayak diredikleri hadisin rolüne ilişkin anlayışlarının altını oymuş ve bertaraf etmişti. Sonuç olarak, kendi arkadaşları arasındaki müslümanların modernist eğilimlerine karşı sık sık yaptığı acı ve aşağılayıcı eleştirilerin aksine, "Maslak-ı İttidal" onlarla güçlü yakınlıklarının olduğunu göstermiştir.

İncelemenin birinci kısmı "inkarcılara" karşı, yukarıda zikredilen argümanların bazılarını tekrar eder. "Qur'an awr Hadith" adlı incelemenin yayınlanmasıyla "Maslak-ı İttidal" ara-

İncelemenin birinci kısmı "inkarcılara" karşı, yukarıda zikredilen argümanların bazılarını tekrar eder. "Qur'an awr Hadith" adlı incelemenin yayınlanmasıyla "Maslak-ı İttidal" ara-

¹⁷Mevdudî'nin dergisinde, kendisinin editörlüğü üstlenmesinden birkaç yıl sonra açılan bu soru-cevap bölümü, sadece Mevdudî'nin ve onunla aynı düşünceleri paylaşanların görüşleri hakkında değil aynı zamanda 1935'ten şimdiye uzanan periyotta Müslüman Hindistan'daki genel dini iklim hakkında da gerçek bir bilgi nederidir. Fıkıhtan politikaya kadar yaşamın hemen hemen her küresinden sorular sorulmuş, bunlar cevaplanmış ve tartışılmıştır. Soru-cevap bölümü dergiden özetlenerek Resâ'il-ö-Masâ'il başlığı altında ayrıca yayınlanmıştır. En az 4 ve muhtemelen daha fazla cilt oluşmuştur; bir kaç kez basılmışlardır ve Lahor'da Islamic Publications, Ltd.'ten temin edilebilirler.

sında üç yıllık bir aralığın geçmiş olduğu hatırlanmalıdır ve belki de bir önceki tartışmayı anımsamak, diğerinin içeriğini saptamak için şarttır. Mevdudî, bir bilginin yalnızca zanni olmasının onun mutlaka yanlış olmasını veya itimada layık olmamasını gerektirmeyeceğini bir kez daha söyleyerek, bilinen bir ihtimaliyet (probabilite) tezini vurgular. Ciddi bir insana yakışan şey, ne bütün zanni hadisleri reddetmek ne de kabul etmek, fakat her birini tek tek araştırmaktır. Hadislerin büyük çoğunluğu ahbar-ı ahad olmaları nedeniyle zanni kategorisine girerler. İnsan, güvenilir olduklarını ispat edebildiklerini kabul etmeli, ispat edemediklerini reddetmeli, ve ispatıyla reddi arasındaki nötr alana düşen herhangi biri hakkındaki yargısını ise saklı tutmalıdır. Mevdudî bu tutumu makul telakki eder ve İslam'ın makul bir din olması hasebiyle de İslamla uyumlu bulur.

İncelemenin girişinde bir kez daha vurguladığı ikinci nokta hadisi reddetmenin İslam'a yönelteceği tehditti. Günlük namazlar gibi o kadar çok temel şeyin eksiksiz ve mükemmel işleyişi hadisle bize ulaştırılan malzemelerden çıkarılır ki, hadıs olmadan dinsel davranışın ayrıntıları konusunda ya hiç ya da çok az yol gösterici kaynak bulabiliriz. Hadisin kılavuzluğu olmadığı takdirde dinsel konularda şahsi fikirlere çok geniş bir serbest alan açılmış olacak, bu da tanımlanabilir bir İslami bakış açısının yokluğu ve herhangi iki müslümanın hiçbir zaman hemfikir olmaması sonucunu doğuracaktır.¹⁸ Sonuç ise kaçınılmaz olarak İslam'ın davasına yönelik büyük bir kayıp olacaktır.

Mevdudî'nin, Muhaddisin namıyla bilinen ilk kuşak hadis toplayıcılarının rolleri ve otoritelerinin tartışmasına dönüşüyle inceleme, konusunun can alıcı noktasına gelmiş olur. Toplumda öyle bir kesim vardır ki, der Mevdudî, bunlar Muhaddisin'e çok fazla güvenilirlik atfederek makul sınırları aşmaktadırlar. Böyle insanlar Muhaddislerin Hz. Muhammed hakkındaki hadisleri değerlendirme ve tedvin etme işini nihai olarak tamamlamış olduklarına dolayısıyla bizim zamanımızda onların kararlarını, kendimiz açısından kanıtlarını tartmaksızın kabul etmemiz gerektiğine inanırlar. Mevdudî'ye göre bu bakış açısı, en az hadislerin toptan reddi kadar mantıksız olmakla kalmayıp aynı zamanda cahil insanlar arasında tahrik ettiği tepki sebebiyle bu red tavrının oluşmasında önemli ölçüde sorumludur da.

Mevdudî Muhaddisleri tartışma konusu yaparken bir yandan onların topluma katkılarını tasdik ve takdir edip öte yandan sadece beşer olmalarının ve fitraten hataya açık olmalarının altını çizerek orta yola yönelmeye gayret eder. Hiçkimse, der, Muhaddislerin, ilk kuşak müslümanların rivayet (ahbar ve asar)lerinin bize ulaşmasını sağlamak yolundaki çabalarının yararlılığına gölge düşüremez, ancak muhaddisler Allah'ın fitraten belirlediği gibi insanoğlunun bilgi sınırlarını aşamayan birer ölümlüydüler. Onlar yanılmaz değildiler; herhangi bir alanda var olan, beşeri bilgiye özgü olumsuzluklar onların çalışmasında da görülebilirdi. O zaman nasıl biri kalkıpta söyledikleri herşeyin doğru olduğunu iddia edebilir? Ahad haberlerin sözkonusu olduğu durumlarda yapabilecekleri en iyi şey, belli bir hadisin zanni olduğunu söylemektir. Dahası, Muhaddislerin sahip olduğu bilgi dirayetle değil rivayetle ilgilidir; Muhaddisler, Mevdudî'ye göre, fikhî bir bakış açısına da sahip değildiler. Sonuç olarak, fukahaya kıyasla birtakım önemli zayıflıklar sergilerler.¹⁹ Dolayısıyla, muhaddisler hakkında şüphe oluşturan ve çalışmalarının toptan kabulünü önleyen iki problem vardır; biri hadislerin senetlerinin araştırılmasına ilişkin, diğeri tefakkuh (anlama) tecrübesine ilişkindir.

Mevdudî'nin muhaddislere atfettiği saygılığın verdiği tüm güvencelere rağmen ve hadisin işlevini yüceltmeye yönelik gayesinin orta yere sunulmuş olmasına karşın, muhafazakar düşüncülerini neyin rahatsız ettiğini anlamak fazla zor değildir. Onun Temel ve saygın bir İslami bilimde hata ve zayıflığın mevcudiyetine ilişkin düşüncesi cüretkar ve, muhafazakârların gözünde, uğursuz bir görüştür. Eğer İlm el-hadis'in önde gelen meslek erbabının hata ve zaaf içinde olabileceklerini kabul edersek, dini otoritenin bu temel taşı hakkında güven tesis olunamayacak, aksine kötü bir şekilde sarsılacaktır. Yine de bundan daha zararlı başka bir ilkenin -ki çok kuvvetli bir kişisel yargı unsuru içermektedir- geleneksel senet tetkik yöntemlerinin yerine geçmesi önerisidir. Mevdudî burada "inkarcıların" gözde fikirlerinin bazılarını olduğu gibi yansıtmaya çok yaklaşılmaktadır ve incelemesinin neden büyük tepki uyandırdığı konusunda pek fazla merak mahâl bırakılmamaktadır.

¹⁸Tefhimât, s.342.

¹⁹A.g.e., s.354.

Bir hadisin senedini tespit ederken sorulabilecek ilk soru "hadisin kimin aracılığıyla bize ulaştığı" sorusudur. Sorgulayıcı için her bir ravi hakkında bulabildiğince çok bilgi sahibi olmak son derece önemlidir ve bu bilginin temini tamamen Esmâ'u'r-Ricâl biliminin amacını teşkil etmektedir. Bu bilim her raviyi tek tek birtakım değişik perspektiften ele almaktadır. Ravi yalancı mıydı? Hadislerin aktarımında dikkatli ve ihtiyatlı mıydı? Bir bid'atçı (heretic) ya da dini konularda yanlış yola sapmış biri miydi? Hadisin (oluşum ç.) sebcb-i vürudu hakkında bilgi sahibi miydi yoksa bu konuda cahil miydi? Ricâl ilmi bütün bu soruları hatta daha fazlasını herhangi bir hadisin senedinin sağlamlığını belirleme görevinin bir parçası olarak sormak zorundadır.

Yine de, bütün bunların arasında, hata ihtimaline karşı bir güvence var mı? diye sorar Mevdudî.²⁰ Çoğu kez ravilerin hayatlarındaki nelerin bilinmesinin zorunlu olduğunun tesbiti oldukça zordur; olaylar, hafızalarının kuvveti ve güvenilirliği hakkındaki bilgi, gizli kalmış şahsi hususiyetlerine dair ipuçları ve benzerleri gibi. Zorluklarla karşılaştıklarında hadis tctkıkçilerinin gerekli olan bütün bilgileri açığa çıkardıkları ya da sahip oldukları bilgiler hakkındaki yargılarını oluştururken hatadan uzak oldukları yolunda bir güvence olamazdı.

Dahası, tctkıkçilerin kendileri de kişisel özellikleriyle birer beşerdirler. Onun için aynı şekilde hadisin sahih veya gayr-ı sahih olduğu konusundaki fikirleri de bu kişisel karakteristikleri tarafından etkilenmiştir. Bu tür bir etki sadece soyut bir olasılık değildir; Hadis ravilerinin hayatlarındaki bir kaç hadiseden bunların hakikaten vuku bulduğu ortaya konabilir. Bir kaç örnekten biri olarak Mevdudî, her ikisi de erken dönemlerin önemli ve saygın hadis ravilerinden olan Şa'bi ve İbrahim en-Nehal'nin birbirlerine karşı tutumlarını aktarır. Şa'bi'nin şöyle söylemiş olduğu kaydedilmiştir: "İbrahim en-Nehal akşamleyin bana sorular sorar (hadis hakkında), sabahleyin de bunları insanlara sanki kendisindenmiş gibi tekrarlar". İbrahim en-Nehal de şöyle derken meslektaşına karşı daha hürmetkar değildi: "O yalancılığı kesin biridir; Mesruk'tan rivayet nakleder, halbuki Mesruk'la hayatında bir kere bile biraraya gelmemiştir."²¹ Şimdi, bu insanların ikisi de en yetkin ve güvenilir hadis ravileri olarak yaygın kabul görmüşlerdir, fakat onlar kişisel

antipatî izlenimi veren sebeplerle birbirlerinin doğruluk dürüstlüklerini tekzip etmektedirler. Mevdudî hadisin otoritesini baltalamaya çalışmıyor, sadece onları kullanırken ihtiyat tenbih ediyordu, ancak bu tür hikayeler oldukça farklı amaçlara hizmet edebilecek geniş imalara sahiptirler. Yetkin ve saygın kişilerin güvenilirliğini böyle biraz sert kelimelerle sorgulamak, hadise güvenilirlik atfetmeye alışmış insanlar için son derecede ciddi bir konuydu. Hammad ve Hilcaz uleması arasındaki karşılıklı tahkire, Zuhri'nin Mekk'e ulemasının ilmini küçümsemesine dair benzer hikayeler diğer pek çoklarının yanında zikredilmişlerdir.²²

Fakat durum, Mevdudî'nin bizzat Hz. Peygamber'in ashabının belli kusurlardan müstağni olmadıklarını iddia edip tarihten görüşünü destekler mahiyette örnekler getirmesiyle çok daha fazla ciddileşir. "Bütün bu şaşkıncı şeylerin ötesinde olan şey bazan ashabın en asillerinin bile birbirlerine saldırıca kadar beşeri zaafının etkisinde kalmasıydı."²³ Peygamberin güzide hanımı Hz. Aişe gibi şahsiyetleri içeren bir kaç örnek verilmiştir. Bunlardan birisi, bir keresinde Hz. peygamber tarafından kullanılan bir sözün anlamını açıklaması istenen peygamber'in torunu Hasan İbn Ali ile ilgili rivayettir. Kendisine iki meşhur sahabe İbn Ömer ve İbn Zübeyr'in, bu sözü bir şekilde açıkladıklarını söylenmiş, o da buna cevabında "ikisi de yalan söylüyorlar demiştir." Daha azı değil, dördüncü halife Ali İbn Ebi Talib bile başka sahabileri yalan söylemiş olmakla açıkça suçlayan sahabilerdendir, Mevdudî'ye göre.

Mevdudî sırf muhafazakar düşünceleri kendisine karşı alevlendirmek için bir mesele bulmaya kalkışmış olsaydı, bundan daha etkili bir seçimi güç bela yapabilirdi. Geleneksel İlmü'l-Hadis'te Hz. Peygamber'in ashabi daima ayrı bir sınıf olarak değerlendirilmiş, onların o kadar kusursuz bir güvenilirlik ve sorgulanamaz bir doğruluk sahibi oldukları kabul edilmiştir ki Cerh ve Ta'dil²⁴ işlemi asla onlara uygulanmamıştır. Sahabiler hakkında söylenecek bir kötü söz, ki bu analiz böyle algılanmıştı, Peygamber ya da Kur'an hakkındaki

²⁰A.g.e., s.357.

²¹A.g.e., s.357.

²²A.g.e., s.357-358.

²³A.g.e., s.358.

²⁴Yani, "yaralama ve sıhhatini tevsik etme", ya da bir hadis ravisinin karakteriyle ilgili bilgi toplama işlemi.

ithamların bir izdüşümüdür. Aslında, elimizde Allah'ın elçisi ve onun getirdiği kitap hakkında var olan tek bilgi topluma ashab aracılığıyla ulaşmıştı; ve eğer bu kanal ifsad olmuşsa veya ifsad olma ihtimalinin bulunduğu düşünülebilirse o zaman imanla ilgili bir güvenceden söz edilemez. Mevdudi genellikle İslam toplumunda yaygın kabul görmüş kaynaklardan alıntı yapıyorduydu da, bu malzemeleri ashabı yalancı çıkarmak için kullanıyor olması pek çok kişi tarafından kutsala hürmetsizlik olarak algılanıyordu.

Mevdudi'nin muhaddisler ve ashab hakkındaki yorumları, oldukça kısa ve sınırlı oldukları halde, onları takip eden tartışmaların yön verdiği geniş bir literatürün doğuşuna yol açtı. Bu literatürün doğuşuna ilişkin bazı noktalar Tercüman al-*Quran*'da yayınlanan soru ve cevaplarda görülebilir, ancak burada sadece değinildiğinde bile büyük bir yekün oluşturacak kadar bir sürü nokta daha vardır. Yıllar sonra muhafazakar ulema ve onların ideallerini terakki ettirmek için oluşturdukları organizasyonlar hala Mevdudi'nin ashaba karşı gösterdiği iddia edilen hürmetsizliğe yönelik esef ve hakaretlerini dile getirmeye devam etmektedirler. 1969'da bu yazının yazarına Ulema tarafından Mevdudi'yi itham edici bir içerikle yazılan bir miktar urduca kitap sunulmuştu. Bu çalışmaların bir kaçı, başlıklarıyla bile, Mevdudi'nin hadislerin kullanımına ilişkin görüşlerini açıklamasıyla muhafazakar dinsel sınıftan nasıl bir uzaklaşmaya yol açtığını göstermektedirler.²⁵

Fakat Mevdudi bu ihtilafı konuları gündeme getirmekteki amacının İlmü Esmâ'r-Ricâl'in değersiz olduğunu iddia etmek değil, sadece raviler hakkındaki bilgileri değerlendirenlerin normal insani zaafıya sahip olduklarını vurgulamak olduğu yolunda ısrar eder. Bu nedenle onlara gösterilecek güvene belli bir rezerv konulmalıdır: söyledikleri şeyler sırf onlar seçkin bir muhaddis oldukları için hemencecik kabul edilemez.

Hadislerin isnadlarının sağlamlığını araştırırken sorulabilecek başka bir soru daha vardır ki bu da isnadın silsilesiyle ilgilidir. Rivayet zincirindeki ardışık şahsiyetler birbirlerinin çağdaşımıydılar? Bunlar yaşamları boyunca hakikaten biraraya geldiler mi? Eğer bir buluşma vuku bulduysa söz konusu olan hadis biri tarafından diğerine aktarılmış mıydı? Mu-

haddisler bu konuları insan kabiliyetinin sınırları ölçüsünde incelediler, ancak bu, ulaştıkları sonuçların daima doğru olacağı anlamına gelmez. Herhangi bir senedin silsilesi hakkındaki herşeyi bilmiyorlardı ve bilemezlerdi de. Sağlam olduğunu söyledikleri bir haberin, rivayet zincirinde yalancı veya güvenilmez bir şahsın bulunması dolayısıyla, aslında çürük olması pekala mümkündür. Güvenilmez olduğuna karar verilen hadislerden bazılarının gerçekte güvenilir olması da aynı derecede ihtimal dahilindedir. Sonuç olarak Mevdudi der ki; muhaddislerin çalışmalarından faydalananarak Peygamber'in sünneti ve ashabın âsarı (haberleri ç.) hakkında pek çok bilgi edinilebilir, fakat vardıkları yargıları tümüyle kabul etmek yanlış olur.²⁶ Şüphesiz onun amacı, hadise yaklaşırken ihtiyatlı olmaya sevk etmekle sınırlıydı ve bu suretle İslam'ın anlaşılmasında esnekliği sağlamak için gerekli olan bir alanın da kazanılmasını umuyordu. Ancak onun İlmü'l-Hadis zayıflıklar olduğu iddiası çok daha altüsedici bir duruma yol açtı. Muhafazakarların da iyice anlamış oldukları gibi, Mevdudi'nin görüşlerinin bu tür imaları geleneksel İslam'ın tüm yapısına yönelik ciddi bir tehlike oluşturuyordu.

Az önceki mütalaalar hadislerin, senetleri dikkate alınarak değerlendirilmeleri ile ilgilidirler. Mevdudi, bir hadis değerlendirilirken yarar-

²⁵Sunulan kitapların içinde, Sayyid Nür al-Hasan Bukhari tarafından yapılan *Ashâb-i-Rasûl Par Adilânah Difâ'* (Lahore, 1387 h.) başlıklı iki ciltlik bir çalışma; yine Mevdudi Maslak Par Naqd-ö-Nazar adını taşıyan "Sahabâh Mîyar-i-Haqq Hen" atlı başlıklı, Shaykhüptirah'taki Cuma Camii'nin Hatibi Mevlana Sayyid Amin al-Haqq (Lahore, 1383 h.) tarafından kaleme alınan eser; ve, Mevlana Ahmed Ali tarafından yazılan *Haqq Parast 'Ulamâ'* ki Mawdüdiyyat se Nârâzî ke Ashab (Lahore, tarih belirtilmeksizin yapılan 4. baskı) gibi eserler vardır ki bunlar Sahabilerin rolüne önemli bir yer verirler. Bu kitapların bana geldiği şekli biraz ilgi çekicidir. 1969 güzünde Pakistan'da Cemaat-ı İslami üzerine tam sâha çalışmamı tamamlamaya çalışırken, bölgedeki yabancı araştırmacıların gözetimiyle görevlendirilen ve resmi makamlarca kendisine Mevdudi ve izleyicilerine yönelik bir ilgi tezahürünün kabul görmeyeceği bildirilen Penjab'ın Evkaf müdürünün evine davet edilmişim. Ertesi gün için randevulaşmış ve bu randevuyla gerçekleşen buluşmada, Evkaf idaresiyle işbirliği halinde faaliyet gösteren "Ulema" organizasyonlarından bir kaçının temsilcileriyle tanıştım. Bu kibar insanların bana, İslamı doğru anlaşılması konusunda Cemaat-ı İslami'den elde edilebilecek olandan hem daha ilgi çekici hem daha değerli bilgiler sağlayabilecekleri yolunda temin edilmişim. Peşisıra bu ulemayla yaptığımız bir dizilatif ve gönül okuyucu sohbetle, yukarıda adı geçenlerin de dahil olduğu Mevdudi hakkında kritik bir öneme sahip yazılardan oluşan küçük bir kütüphane oluşturmaya muvaffak oldum.

²⁶Tefhimât, s.360.

lanılacak başka bir bakış açısının da, yani fikhî bakış açısının da bulunduğunu ileri sürer. Bu bakış açısı, "bir hadîsin kabul edilmeye değer olup olmadığı yolunda bir fikir oluşturmak için metnini incelemek"²⁷ten ibarettir. Kişi, bir rivayetın sahlılık derecesini belirlerken sadece bize ulaşma biçimini değil aynı zamanda ve daha önemlisi, sahlılığın temel kriteri olarak içeriğini de hesaba katmak zorundadır. Bu iddia, özellikle insanın başına sıkıntılar açabilecek bir iddiadır çünkü hadîs kriterine, geleneksel hadîs ilmi literatürüne yabancı olan yeni bir boyut eklemekte ve bu yeni ilkeye öncelikli bir konum vermektedir. Muhaddisler sık sık metni kabuledilemez olan bir hadîsin isnadının geçerli olduğunu, ya da bunun tersini söylerler. Böyle yapmalarının sebebi, sadece rivayetlere dikkat etmeleri, bu tutumlarının da onları sık sık hadîslerin fikhî açıdan değerlendirilmesiyle karşı karşıya getirmesidir. Mevdudî'nin dinsel sınıf arasında radikal olarak algılanmasının nedeni onun bu tür ihtilaf durumlarında ikincisinin (fikhî, bakış açısının, metin tenkidinin) esas alınması gerektiğini belirtmesinde yatar.

Bütün gerçek imamların yolunun bu olduğunu söyler Mevdudî. Ebu Hanife örneğın, hukuki konulardaki kararlarının büyük bir kısmını hadîs ilminin zayıf olduğunu söylediği rivayetlerle temellendirir. Sık sık sahlî bir hadîsi bırakıp zayıf olanını tercihen alabiliyor, zaman zaman da hadîs bir görüş belirtirken, Ebu Hanife ve arkadaşları (hadîsten) oldukça farklı bir tutum içinde olabiliyorlardı.²⁸ Bakış açısı itibarıyla daha ziyade rivayetçi olmasına rağmen İmam Malik de muhaddisler tarafından senedleri muttasıl kabul edilmiş pekçok hadîsi reddetmiş ve bu tür hadîslere aykırı düşen fetvalar vermiştir. Aynı şey Şafî için de söylenebileceği gibi, Leys İbn Sa'd'ın fikhî da ağırlıklı olarak hadîslerce desteklenmeyen hükümlere dayanıyordu. İslam fikhına yaptıkları katkılarla ünlü bu insanların hiçbirisi bir hadîs "inkarcısı" değildi; buradaki önemli nokta onların daha çok, bir hadîsin sihatini tayin ederken ikinci bir kritere, rivayetlerin incelenmesine oranla öncelik kazanan bir kritere müracaat etmeleridir.

Bu ikinci kriter, der Mevdudî, dirayetin idraki üzerine temellendirilmiştir. "Allah'ın tafakkuh kabiliyetini ihсан ettiği, Kur'an ve Peygamber Sıreti'nin derin ve kapsamlı bir şekilde

incelenmesi konusunda özel bir yeteneği (zevk) olan, ölçüsü kıymetli bir taşın en ince özelliklerini bile açığa çıkarabilecek içgörüyeye sahip yılların tecrübesine sahip bir kuyumcununki kadar duyarlı olan, böyle bir insana şariat sisteminin bir bütün olarak kavrayıp değerlendirebilen bir insana, çözümlenmek üzere ayrıntılı meseleler geldiği zaman, kendi içgörüsünü kullanarak bunların hangilerinin İslam'ın mantalitesi ve doğasıyla uyumlu olduğunu hangilerinin de olmadığını bildirebilir."²⁹ İşte bu ölçü, böyle bir insanın din adına sunulan herhangi bir şeyi reddetmekte veya kabul etmekte kullandığı ölçüdür; İslam'a ilişkin bilgisi ve ona yönelik hisleriyle neyin sahlî olduğunu neyin böyle kabul edilemeyeceğini bilebilir. Verili bir haber hakkındaki yargısını oluştururken haberin rivayet tedkikinden belli miktarda yardım alabilir, ancak asıl karar vermedeki faktör başka bir yerde, onun zihinsel donanımında yatmaktadır. Böyle bir insan sanki Peygamber'in zihnine sahipmiş gibi, neredeyse Peygamber'in düşündüklerini düşünebilir. Bu böyledir, çünkü İslam'ın mantalitesi (mizac), Peygamber'in nefsinin mizacıyla tıpatıp aynıdır. "İslam'ın mantalitesini anlayan, Allah'ın kitabını ve Resul'un sünnetini derin ve kapsamlı bir şekilde inceleyen kimse, Peygamber'in mantalitesine nüfuz eder (mizac şinas)³⁰ ki rivayetlere baktığı zaman kendi başına, kazandığı yeteneklere binaen, hangilerinin Peygamber'den geldiğini, hangilerinin Peygamber'in sünnetine en yakın rivayetler olduklarını belirleyebilir."³¹ Bu, mizac şinas-ı Rasul olan insan (Peygamberin mantalitesine nüfuz etmiş kişi ç.) kavramına, -

²⁷A.g.e., s.360

²⁸Mevdudî burada Şibli Nu'manî'nin Ebu Hanife hakkındaki Sirat-ı Nu'mân isimli eserinde geliştirdiği argümanları tekrara etmektedir. İki modern düşünürün takındıkları fikri duruşlar arasındaki benzerlik o kadar fazladır ki, bildiğim kadarıyla hiçbir yerde Mevdudî böyle bir şükran borcunu ifade etmese de Mevdudî'nin Şibli'ye literatür açısından bağımlılığı kuvvetle ihtimal dahilindedir. Şibli'nin düşüncelerinin bu açıdan bir incelemesi, 1973 yılında Mehr Afroz Murad tarafından McGill Üniversitesi'ne sunulan yayınlanmamış M.A. tezi, The Intellectual Modernism of Shibli Nu'mânî (Şibli Nu'mânî'nin Entellektüel Modernizmi)nde bulunabilir. Şibli'nin hayatı ve çalışmalarının bir bütün olarak en kapsamlı değerlendirmesi Aziz Ahmed'in İslamic Modernism in India and Pakistan, 1857-1964 (Hindistan ve Pakistan'da İslam Modernizmi, 1857-1964) (Londra, 1967) adlı eserinin IV. bölümüdür.

²⁹Tefhimât, s.361.

³⁰Mizaj Şinas harfleri harifine "mizac veya kişilik bilme" anlamına gelir. Tabir, bu çerçevede tercüme edilmesinde zor bir tabirdir ve ben "mantalite (zihniyet)" şeklinde çevirmeyi yegledim çünkü bu kelime Mevdudî'nin kafasındaki şeyle en uyumlu görünenidir.

³¹A.g.e., s.362.

ki çok tartışmalı hale gelecektir- Mevdudi'nin "Qur'an awr Hadith" adlı incelemesinde de değinilmiş ancak orada tümüyle olgunlaştırılmamıştı.³² Daha önceki örnekte (Qur'an awr Hadith makalesinde ç.) Mevdudi, gerekli bir zihni hazırlanıştan sonra hadisin değerini ortaya koymaya çalışan birinin işlevlerini mahkeme salonundaki bir yargıcınkiyle kıyaslıyordu. Yargıç kendisine sunulan kanıtları ne tamamen kabul eder ne de tümüyle reddeder ancak dikkatle inceler ve ne olup bittiğini anlamak için zihinsel çabısını inşa eder. Zamanla doğru yargılarda bulunmak için bir içgörü geliştirir. Bir şekilde, doğru ile yalan şahitlik arasındaki farkı hemen hemen hiç düşünmeden tanıyacak hale gelir. Mizac Şinâs-ı Rasûl (resûlün mizacına aşına) olmuş bir şahıs ", ki böyle bir şahsın kalbine ve aklına İslam'ın gerçek ruhu yerleşmiştir, bir hadise ilk bakışında Peygamber'in böyle bir şeyi gerçekten söyleyip söylemeyeceğini veya yapıp yapmayacağı söyleyebilir.³³

Mevdudi'nin muhaliflerinin gözünde, hadislerin değerlendirilmesinde dirayet'in yeri ve mizac Şinâs-ı Rasûl olan birine atfedilen özel yetenekler üzerine yapılan bu vurgulamaya saldırılmak için bir genel diğeri özel olmak üzere iki sebep bulunmaktadır. Daha genel olan problem, hadisi inceleyen bir şahsın kendi görüş ve kanaatlerine uygun olduğunu düşündüğü bir şeyin onaylanması veya reddedilmesine ilişkin yargısına tanınan alanda yatar. Şahsi kanaatin yetkinliği, daha başlangıçta, dirayet'in bir hadisin sahihliği problemiyle ilişkili olduğu yolundaki ifadelerle ima edilir. Bir hadisin doğruluk değeri, içeriğine, ve metnin İslam'ın gerçek ruhuyla uyuşması şartına bağlı hale getirildiği zaman, sahih olup olmadığı kararı belli bir şahsın zihninin subjektif-rasyonel değerlendirme sürecine terk edilmiş demektir. Ayrıca ortaya hemen "gerçek İslam'ın doğası" gibi bir kavram çıkar ki bu kavram hadis hakkında verilecek yargının dayandığı standardı oluşturmaktadır. Bu kavram teolojik bir kurgunun ürünüdür, ancak tam olarak nasıl inşa edildiği açıkça belirtilmemiştir. Müslümanlar, diğer dinsel gruplar gibi, dini konularda birbirleriyle ihtilafa düşmekle ünlüdürler ve toplumda doğru doktrin ve uygulamayı tanımlama yetkinliğine sahip olmakla ilgili tanınan, yaygın kabul görmüş bir kurum veya şahsiyet yoktur. Dolayısıyla, herhangi biri tarafından edinilen bir "İslam'ın gerçek doğası" fikrinin indî (itiba-

ri, keyfi) olması kuvvetle ihtimal dahilinde olacak, bu kavram onun kişisel özellik ve tercihlerinin olumsuz etkilerine maruz kalacaktır. Mevcut örnekte olduğu gibi, bir haberin gerçek İslam'la mutabık olup olmadığı konusunda mizac Şinâs-ı Rasûl'un verdiği yargının ötesinde bir karar mercii kalmadığı zaman, kişisel takdir diğer bütün unsurların üzerinde hakem konumuna oturtulmuş olur. Söz sonuçta gelip, herkes katıldığı şeyi kabul edecek hoşuna gitmeyen şeyi de reddedecek demeye varmaktadır. Bundan başka, Mevdudi'nin bu noktadaki tutumu, dinsel otorite hakkındaki klasik müslüman muhakemesi işlemi başaşağı çevirmektedir. Geleneksel olarak, hadisler rivayetlerine göre tetkik edilip değerlendirilirlerdi ki gerçek İslam telakkisinin inşa edilebilmesi için gerekli olan güvenilir materyaller teşhis edilebilirdi; buna göre hadis, denklemdeki asli ögeydi. Mevdudi, aksine, "gerçek İslam" kavramını hadisin sıhhatini tevsik etmek için kullanmayı teklif eder; bu kez "gerçek İslam"ın anlaşılması hem mantıksal hem de kronolojik olarak öncelikli bir yere sahiptir. Bu fikri duruşun ışığında, insan kolaylıkla, eğer "gerçek İslam"ın karakteri zaten bu derece iyi anlaşılabilmişse neden hadislerle ilgilenme gereğini duyuyoruz? sorusunu sormaya itilebilir.

Daha dikkate değer bir huzursuzluk sebebi, Mevdudi'nin kişisel olarak kendisine mizac Şinâs-ı Rasûl olma statüsünü verme iddiasına dair imalaçda bulunabilirdi. Doğrusunu söylemek gerekirse, Mevdudi'nin hiç bir yerde ne kendisi ne de en yakın dostları adına böyle bir iddiayı açıkça ve net bir biçimde öne sürmediğini teslim etmek zorunludur. Bir dereceye kadar, zihninde Ebu Hanife gibi geçmişin büyük insanları vardır ki Ebu Hanife de hadise karşı takındığı kritik tavrı bu temele dayanarak haklılaştırır. Yine de, muhaliflerinin yönelttiği ithamlar için bir zemin mevcuttur. Mevdudi hadise karşı takınılması gereken doğru tutum olarak algıladığı şeyin ve onları hatasızca kullanma metodunun sınırlarını çiziyordu ve kendi analizlerinin sonuçlarıyla mutabık kaldığı tahmin edilebilir. Bundan başka yoğun bir biçimde İslam'ın tebliği ile meşguldü ve bunu Kur'an ve Sünnet temelinde yaptığını iddia ediyordu. Dolayısıyla, filen, resmettiği, sınırla-

³²A.g.e., s.338.

³³A.g.e., s.338.

rını çizdiği metodu uyguluyor olmalıydı ve onun böyle yapması kendisinin İslam'ın özünü taşıyan ve hakikaten mızac Şinâs-ı Rasûl olan bir insan haline geldiği yolundaki hislerine katkıda bulunacaktı. Ayrıca Mevdudî'ye yıllar boyu arkadaşlık etmiş Mevlana Emin Ahsen İslahî tarafından da bu isnadın (Mızac Şinâs-ı Rasûl ç.) Mevdudîye verilmesinin düşünül-
düğü, beyanlarla onaylanmıştı.³⁴ Mevdudî, kendisinin muhaliflerinin deyişleriyle peygamber makamına çıktığını söylediği şekilde anlaşıl-
mıştı. Bu nedenle bundan Mevdudî'nin tebliğ ettiği İslam'ın gerçek ve doğru bir İslam ol-
duğu sonucu çıkıyordu. Görüşleri, dinsel spek-
trumun her iki ucundaki çağdaşları içinden bir kısmı için oldukça nahos olduğundan, bu görüşlerin yansımalarıyla birilerinin mücade-
lememesi çok zordu.

Mevdudî İslami tarzda düşünmeye nüfuz etme yeteneğinin ve bu yeteneğe sahip olma durumunun kişisel istidat (dhawqî chîz) mese-
lesi olduğunu söyleyerek devam eder.³⁵ Bunun sonucu olarak bu konuda geçmişte ihtilâflar olmuştur, günümüzde vardır ve gelecekte de daima olacaktır. Hiç bir zaman iki insanın "zevk"ı aynı değildir, büyük imamlar bile ayrın-
tılarda birbirleriyle ihtilâfa düşmüşlerdir.³⁶ Bu bağlamda, Ebu Hanîfe ile öğrencileri arasındaki farklılıklar en öğretici olan örneklerdir. Aşıkâr bir şekilde Mevdudî bu mülahazaların muhalif-
lerinin yüreklerinde hiddetle yanan şüphe ateşine ne kadar yakıt katacağını idrak et-
meyerek müctehidlerin, en mutceber olanları dahil olmak üzere, hata yapabilecekleri gerçeğ-
nin üzerine özel bir vurgu bile koyar. Bu hataların ise onların mızac Şinâs-ı Rasûl olmalarına rağmen gerçekleştiğini varsaymalıyız. Bu nedenle büyük müctehidler, eğer kendi gö-
rüşlerinin sünnetten sapmalar içerdiği saptan-
ırsa dalma sünnete tabi olmaları konusunda takipçilerini uyarılmış ve teşvik etmişlerdir. Mevdudî'nin amacı muhaddislerin taklid edil-
mesine saldırmak ve bunu yıkmaktır, ancak tu-
haf olan şu ki böyle yapmakla muhaliflerine kendi konumuna saldırmalarına yarayacak bir cephaneyi de sağlamış oluyordu. Mescelin bir müctehidin görüşüyle bir hadisin aynı yetkin-
lik düzleminde durup durmaması değil, ancak daha çok bir hadisin salihliğinin tayin etmede muhaddislerin görüşlerinin mi yoksa mücte-
hidlerin görüşlerinin mi daha hakîm pozis-
yonda olacağına ilişkin olduğunu söyleyerek fik-
rilerini toparlar. Mevdudî burada icthadı ha-

disin yerine geçirmek veya onları bir tarafta bırakmak gibi bir arzusunun bulunduğunu reddetse de Ebu Hanîfe ve öğrencilerinden getirdiği örnekler muhalifleri tarafından Mevdudî'nin görüşlerine dair yapılan yorumları destek-
ler gibi görünecektir. Mevdudî, yukarıda tar-
tışılan fikirlerle bir dereceye kadar çelişik ola-
cak şekilde, muhaddislerin veya müctehidlerin yetkinlikte öne geçebileceği veya her ikisinin de aynı statüde bulunabileceği ve bu alternatifler-
den hiçbirinde bir yanlışlığın bulunmadığına dair fikirleri vardığı sonuç olarak sunar.³⁷

Bu konularda Mevdudî'ye ulaşan ve pek çoğu Tercumanu'l Qur'an'da yayınlanıp cevap-
lanan yazılara ek olarak, mızac Şinâs-ı Rasûl olan bir insan fikri de, İdârah Tulû-i-İslam adıyla bilinen ve en belirgin siması Ğulam Ahmed Pervîz olan organizasyondan iğneleyici bir saldırı gelmesine yol açtı. Pervîz ve grubu Mevdudî'nin gazabına uğrayan munkirin-i hadis arasında bulunuyorlardı. Eleştiri bir dizi ma-
kalden oluşan, ağır dilli, keskin ve olumsuz üsluplu bir kitapta³⁸ yapılmıştır. Saldırının aşırı sertliği bu makalelerin bazılarının içeriğinden anlaşılabilir. Bir grup makalenin tamamı Mevdudî ve Cemaat-ı İslami'nin bölünmeden (Hindistan-Pakistan bölünmesi ç.) önceki gün-
lerde Pakistan mesclesine karşı takındıkları tavra tahsis edilmiştir. İddiaya göre onlar Pa-
kistan'ın oluşumuna karşıydılar. Diğer bir grup makalede ise, Mevdudî meşru Pakistan hükümetine engel olmak, bölünmeden sonraki zaman zarfında da ona karşı faaliyet gösterme-
kle suçlanmıştır. Özellikle, hadis de dahil olmak üzere, dinsel temalar Mevdudî'yi din ala-
nında kişisel bir diktatorya kurmanın yollarını aramakla itham eden makalelerde öne çıkar. (aslında kitabın alt-başlığı da bu ithamı yansı-
tır.) Diğer bir makalede de, Mevdudî'nin mızac Şinâs-ı Rasûl doktrininin O'nun yeni bir pey-
gamber olma iddiasına kadar vardığı öne sür-

³⁴Tulû-i-İslam tarafında Karaçî'de yayınlanan Mızaj Şinâs-ı Rasûl'un arka başlık sayfasına bakınız.

³⁵Dhawq "lezzet" anlamına gelir, ancak aynı zamanda heves, şevk, insanın lezzet duygusunun nesnesine yönelik iştihak veya güçlü eğilim, içgüdü veya tanrı vergisi yetenek anlamlarını da ima eder.

³⁶Tefhîmât, s.363-363.

³⁷A.g.e., s.369.

³⁸Yerinde bir seçimle Mızaj Şinâs-ı Rasûl olarak başlıklar-
dırılmış, Karaçî'de belirtilmeyen bir tarihte yayınlanmıştır. Gerçi açıkça anlaşılıyor ki bölünme-sonrası bir zamandır (Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılışından sonra ç.) ve dolayısıyla burada üzerinde tartıştığımız makalelerden de çok da-
ha sonradır.

ülmüş ve bu bağlamda da Ahmediyye mezhebinin kurucusu Mirza Gulam Ahmed ile karşılaştırılmıştır. Cemaat-ı İslami, deniliyor bu makalede, Mirzaiyye'nin (Ahmediyye ç.) yeni ve daha tehlikeli bir versiyonudur ve ikisi de Pakistan devletinin ve halkının azılı düşmanlarıdır. Kitap 450 sayfa boyunca bu minval üzere devam ederek Mevdu'dî'nin düşüncelerinden ve kariyerinden geriye, hakkında şu veya bu türden incitici, sert yorumlar yapılmadık çok az şey bırakır. Pakistan'da, bu kitabın dizgi ve baskısının hükümet hazinesinden gelen ve genel vali Gulam Muhammed aracılığıyla verilen parayla finanse edildiğine yaygın olarak inanılır. Bu çalışma, Perviz'in hadis hakkındaki tartışmaya aktif katılımı sebebiyle konumuz açısından özellikle ilgi çekicidir.

Önceki sayfalarda, önemli bir yazarın hadisin otoritesi hakkındaki görüşlerinin ve bunların yol açtığı tartışmaların taslağını çıkarmak amacıyla hatırı sayılır derecede ayrıntıların içine daldık. İlk bakışta, sadece muhafazakar eğilimlere sahip dindar müslümanlar için ilgi çekici olabilecek fikri mücadelelerin nakline gereğinden fazla gayretin

sarfedilmiş olduğu izlenimi doğabilir. Ancak bundan çok daha fazlasının harcanabileceğini ihtar ve iddia ediyoruz. Bazan bunların altında, İslam dünyasının hayatını modern dünya ile uyumlu hale getirmek için gerekli olan değişikliklere nasıl meşruiyet kazandırılacağına ilişkin teknik tartışmalar yatar. Tartışma zaman zaman yoğun bir şekilde odaklanılmaktan o kadar uzaklaşıyor ki tümüyle gerçek dışıymış gibi görünüyor, ancak buna rağmen ve kullanılan terimler geleneksel hadis ilminin teknik tabirleri olsa da problem yeni ve gerçek bir problem. Oralarda, hadis rivayetleri üzerine yapılan cansıkıcı ve sıkık hakaretimiz tartışmaların arkasında gizli kapaklı, İslam Dünyasının geçmişine nasıl sahip çıkacağına ilişkin soru ve bu mirasın toplum tarihinde gerileme ve sarsıntılı bir geçiş dönemi olan çağın meydan okuyuşunu dengeleyecek kaynakları sunup sunamayacağı konusundaki belirsizlik uzanmaktadır. Bu durumda biz, İslam toplumunun kendilerine ait meclislerde, gelecekteki kaderlerine ilişkin bu büyük fikri müzakereleri, ıera etme yollarından birine şahit oluyoruz.

GÖNDEREN

İSLAMİ ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
ABONE SERVİSİ
P.K. 60 06240 Samanpazarı
ANKARA